

**Kitap İncelemesi/Book Review: Hasan Rumlu, Safevi Şahı II.
İsmail: Kahkaha Kalesi'nin 20 Yıllık Mahpusu, Tercüme,
Mukaddime, Notlar ve Tıpkıbasım***

Mehmet Dağlar¹

Erdebil'de bulunan Şeyh Safiyüddin tekkesinin müritleri Kızılbaş Türkmenler için bir çekim merkezi olan İran coğrafyası zaman içerisinde Şiiliği resmî mezhep olarak ilan eden Safevi Devleti'nin kurulduğu yer olmuştur. İran'da kurulan Safevi Devleti tarihi hakkında son yıllarda ülkemizde birçok bilimsel çalışma yapılmıştır. Özellikle Osmanlı-İran ilişkileri bağlamında kaleme alınan eserler ve makaleler ile Yüksek Lisans ve Doktora tezleri Safevilerle yapılan savaşlar ve siyasi ilişkileri incelemiştir. Şüphesiz Safevi tarihini incelemenin ve anlamının en iyi yolu Safevi Vakayinamelerinin okunmasıdır. Ancak İran coğrafyasında yaygın olarak Farsçanın kullanılması ve bürokraside Fars kökenli kişilerin etkili olması mezkûr dilin yaygınlaşmasını kolaylaştırmıştır.

Safevi tarihini anlayabilmek için Farsça yazılan eserlerin Türkçeye çevrilmesi bu alanda çalışan kişilerin işini kolaylaştıracaktır. Hasan Asadi ve Şefaattin Deniz'in "Safevi Tarih Dizisi" kapsamında tercüme ettiği Hasan Rumlu'nun "*Tarih-i Şah İsmail-i Sâni*" adlı eseri "Safevi Şahı II. İsmail: Kahkaha Kalesi'nin 20 Yıllık Mahpusu" adıyla günümüz Türkçesine tıpkıbasımını ilave edilerek çevrilmiştir. Eser, hakkında çok az çalışma bulunan Safevilerin üçüncü Şahı II. Şah İsmail dönemi ilgili yazılmış ve müellif tarafından Şah İsmail'e ithaf edilmiştir. Eserin, Bayezid Devlet Kütüphanesi B5162 numarada "*Tarih-i Şah İsmail-i Sâni*" adıyla kayıtlı olduğu ve Hasan Rumlu tarafından Ahsenü't – Tevarih'in devamı niteliğinde yazıldığı anlaşılmıştır. (s.7) Eser, mütercimler tarafından günümüz Türkçesine anlaşılır bir dil ve üslup ile çevrilerek anlaşılmayan bazı kelimeler ve deyimler açıklamalar getirilerek okuyucuya sunulmuştur. Eserin çeviri metnine geçmeden

* Çev. Hasan Asadi- Şefaattin Deniz, Yay. Haz. Şefaattin Deniz, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2017, ISBN: 978-605-9521-18-5.

¹ Dr., (Sakarya Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı), mehmetdaglar34@gmail.com. (ORCID ID: 0000-0003-3044-4991).

(Makale Gönderim Tarihi: 26.08.2017, Makale Kabul Tarihi: 01.10.2017)

önce birinci bölümde mütercimler tarafından “*Sergüzeşt-i II. Şah İsmail*” başlığı altında İsmail'in kısa bir hayatına yer verilmiştir.

II. İsmail, Safevi Hanedanı'nın kurucusu I. Şah İsmail'in torunu ve Şah Tahmasb'ın ikinci oğludur. Şah Tahmasb'ın Kızılbaş Musullu kabilesinden Musa Sultan Musullu'nun kızıyla yaptığı evlilikten H.942 (1535/1536) yılında dünyaya gelmiştir. İsmail Sarayda iyi bir ilmi eğitim alarak aynı zamanda savaş talimleri yaparak büyümüştür.(s.9)

İsmail Mirza, 14 yaşındayken H.954 (1547-48) yılında Elkas Mirza isyanından sonra Şirvan Valiliğine gönderilmiş yanına da Kaçar Gökçe Sultan lala olarak tayin edilmiştir. H.956(1550) yılında babasının emriyle Kars kalesini tamir eden Osmanlı askerlerine saldırarak onların büyük bir kısmını öldürüp birazını da esir almıştır. H. 959 (1553) yılında da Erciş, Ahlât ve Erzurum'ı yağma ve talan etmeye memur edilmiştir. İsmail Mirza, bu seferinde Maraş hâkimi ve Osmanlı ordusunun serdarı İskender Paşa'nın kardeşi Ramazan Bey ve Erzurum kadısını esir almıştır. (s.10-11) İsmail Mirza'nın Osmanlılarla yapılan mücadelelerdeki cesur davranışları Kızılbaş Türkmenler tarafından sevilmesini sağlamıştır. Şah Tahmasb'ın Osmanlı Devleti ile Amasya anlaşmasını imzalamasından sonra İsmail Mirza, Şah Nimetullah Yezdi'nin kızıyla evlendirilmiştir. H.963 (1557) yılında Tekelü Muhammed Han Şerefeddinoğlu'nun lalalığında Herat hâkimliğine tayin edilmiştir. Herat hâkimliğindeki babası Tahmasb'ın aleyhine girişimlerde bulununca Kahkaha kalesine hapsedilmiştir. Yaklaşık 20 yıl Kahkaha'da hapis kalan İsmail Mirza'nın yerine Tahmasb'ın üçüncü oğlu Haydar Mirza Şah'ın ilgisini celbetmeyi başarmıştır. (s.12-15)

Şah Tahmasb'ın saltanatının sonlarına doğru devlet erkânı iki tarafa bölünmüştür. Özellikle Haydar Mirza'nın annesinin Gürcü olması hasebiyle Gürcüler onun tarafındaydı. Ancak sipahilerin çoğunluğu İsmail Mirza'nın destekçisiydi. Şah Tahmasb'ın 14 Mayıs 1576 yılında vefat etmesi üzerine Haydar Mirza vakit kaybetmeden tahta çıktı. Veliâht olduğuna dair Şah Tahmasb'ın mühürlü vasiyetnamesini sarayın divanına astırdı. Ancak saray korucuları Kızılbaş kabilelerden Şamlu, Afşar, Rumlu, Kaçar, Bayat gibi İsmail mirza taraftarlarından oluşmaktaydı. Muhalifler hareme sığınan Haydar Mirza'yı yakalayıp başını kestiler. Böylece İsmail Mirza Kızılbaş boyları tarafından Kazvin'e getirilerek 22 Ağustos 1576 tarihinde üçüncü Safevi Şahı olarak tahta

oturmuştur. Tahta çıkar çıkmaz muhaliflerini ortadan kaldırmaya başlayan İsmail, Safevilerde ilk kez kardeş katlini başlatmıştır. (s.17-18)

Kitabın birinci bölümünde II. İsmail'in kısaca Sünniliğe olan meylinde de bahsedilmiştir. Dedesi ve babasının aksine davranışlar sergilemeye başlayarak ilk önce Sünni âlim Mir Mahdum Şerifi'yi vezir tayin etmiştir. Safevilerde gelenek haline gelen sahabilere *teberra* etmeyi kaldırarak Şafî mezhebine meyletmeye başlamıştır. Bunun üzerine tepki çekmeye başlayarak Kızılbaşların nefretine neden olmuştur.(s.19-20) Kısa bir müddet tahtta kalan II. İsmail 24 Kasım 1577 tarihinde zehirlenerek öldürülmüştür. (s.23) Ayrıca kitabın birinci bölümünde “*Düzmece İsmail Meselesi*” başlığı altında II. İsmail'in vefatının ardından Anadolu ve İran'ın farklı bölgelerinde çıkan *Düzmece İsmail* isyanları hakkında bilgiler verilmiştir. Özellikle konar-göçer Türkmenler tarafından büyük destekler gören bu isyanlar, II. İsmail'in ne kadar sevildiğinin kanıtı olması hasebiyle ilginç olaylara neden olmuştur. (s.24-26) “*Sergüzeşt-i Hasan Rumlu*” başlığı altında ise eserin yazarı Hasan Rumlu'nun hayatı hakkında ve yazma eser ile ilgili bilgiler verilerek birinci bölüm tamamlanmıştır. (s.26-30).

Eserin ikinci bölümünde ise metnin tercümesine geçilmiştir. Çeviri kısmından yazarın ağıdalı bir kullandığı ve sık sık farsça beyitlerle eserini süslediği anlaşılmaktadır. Özellikle Safevi hanedanı ve eserini sunduğu II. İsmail hakkında övücü ifadeler kullandığı dikkat çekmektedir. Ayrıca eserin Kur'an-ı Kerimden alınan ayetlerle süslenmesi Safevi Vakayinamelerinde çok sık görülen bir durum değildir. Metinde Şah Tahmasb'ın vefatı ve II. Şah İsmail'in tahta çıkışından 2 Kasım 1577 tarihine kadar geçen süredeki olaylar ayrıntılara fazla girilmeden anlatılmıştır. (s.32-91) Hasan Asadi ve Şefaattin Deniz'in günümüz Türkçesine başarıyla tercüme ettiği eser Mart 2017 tarihinde Bilge-Kültür Sanat yayınları tarafından basılmıştır.